

Da Moen i Målselv var n

Hvor mange vet i dag at den første kortbølgeforbindelsen fra Norge til Amerika kom i stand fra Moen i Målselv i 1925? På Moen bodde nemlig Norges første radioamatør, telegrafbestyrer Johannes Diesen, og den 25 november kl 1130 hørte han en amerikaner med kallesignal U1YB anrope på 40-meteren. Diesen stilte inn sin selvbygde sender på samme bølgelengde, og sendte sitt kallesignal LA1A ut i eteren. Den amerikanske senderen svarte, og forbindelsen over Atlanteren mellom Norge og USA var opprettet for første gang. Stasjonen holdt til i Dartmouth College, Hannover, i Staten New Hampshire ikke langt fra Boston.

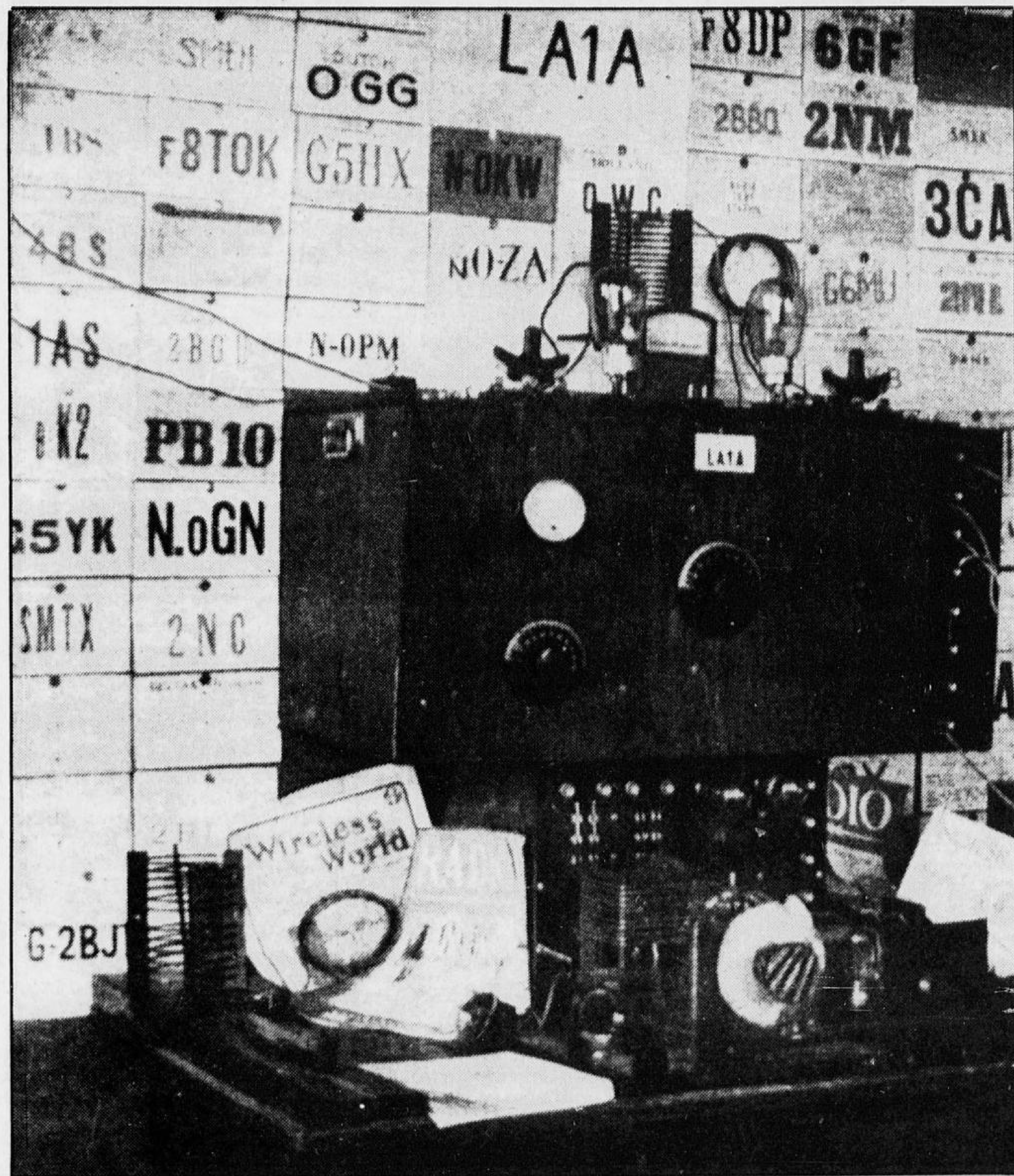
Det er som et lite eventyr det vi her kan fortelle om radiopioneren Johannes Diesen. Mannen som har gjort oss oppmerksom på Diesen, er sjefsflygeleder Peder Norvik på Bardufoss Lufthavn. Han har selv vært radioamatør siden 1950, og har de siste år interessert seg mer og mer for Johannes Diesen sitt pionerarbeid. Norvik har holdt foredrag om Diesen for radiofolk på Bardufoss flystasjon, og det er hans optegnelser og materiale vi i første rekke bygger på. Vi har også mottatt informasjon og bilder fra Johannes Diesen jr, han vokste opp på Moen, og i voksenalder arbeidet han en stund på Skogforvaltningen, han er nemlig forstutdannet. Nå er han pensjonist og bor i Steinkjer.

Johannes Diesen var født i Trondheim 23 juni 1890. Slekta var opprinnelig fra Nord-Odal og bestefaren var kommandørkaptein, mens faren var telegrafbestyrer. Ett av søskenbarnene var revyskuespilleren Ernst Diesen. Johannes Diesen fikk sin skolegang i Kristiansand og Mandal, og artium tok han i Kristiansand i 1909. Han avla høyere telegrafeksamen i Oslo 1911, og ble tilsatt som bestyrer på Røst Radio i 1912. I følge Johannes Diesen jr burde faren tatt ingeniørexamen pga av sin interesse for teknikk. I 1913 ble Johs Diesen gift med Wilma Iversen og de fikk barna Edna (var gift med Alf Kiil), Anton og Johannes. Etter Røst ble det arbeid som telegrafbestyrer på Spitsbergen, i Brønnøysund, på Gibostad og i Trondheim før han kom til Moen som telegrafbestyrer. Vi siterer Peder Norvik:

«Her begynner radioeventyret på Moen i Målselv. Moen var dengang et viktig knutepunkt når det gjaldt linjekommunikasjonen i vårt fylke, og her ble Johs Diesen tilsatt som telegrafbestyrer i 1919. Det var i de årene som nå fulgt at han skulle tiltrekke seg verdens oppmerksomhet som senderamatør. Vi må huske på at i de dagene var det nesten ikke en eneste stasjon som opererte på kortbølgen, men interessen var stor både i USA og i Europa.»

I 1901 hadde marki Guglielmo Marconi som den første i verden klart å sende langbølger fra England over til Amerika. Ved hjelp av gnistsender morset han ut sin «S», og den ble oppfanget på Newfoundland. I den første tiden av radiokommunikasjonens historie gikk all kommersiell radiokorrespondanse på langbølgen fordi man hadde funnet ut at de korte bølgene var helt ubrukbare. Men det hindret ikke radiomaterer rundt om i verden å eksperimentere med å sende ut signaler på kortbølgen, skriver Norvik.

De samme amatørerne prøvde å få kortbølgeforbindelse over Atlanteren i 1920, men mislyktes. Året etter ble gjennom et storstilt forsøk over 30 kortbølgesignaler fra Amerika hørt i Europa, men ingen europeiske ble oppfanget i USA. En viktig oppdagelse man nå gjorde, var at signalene bare ble sterkere og sterkere jo lenger ned man gikk i bølgelengde.

«Dette er Diesens ombygde sender fra oktober 1925. Den er nå på Teknisk Museum i Oslo. På veggen bak QSL-kort som Diesen hadde mottatt fra kortbølgesendere fra store deler av verden med bekreftelse på at han hadde vært i kontakt med dem.»

Så endelig 17 november 1923 lyktes franskmannen Delroy og amerikaneren Schnell å få kortbølgekontakt over Dammen. Og det skulle altså gi opptakten til «eventyret» på Moen. Bardufoss Kraftstasjon var åpnet 22 november 1922, så den elektriske krafttilførselen var dermed sikret til Moen.

I 1917 hadde Diesen avlagt Telegrafstyrelsens prøve til radiotelegrafisteksamen. Norvik mener Diesen må ha vært en fremsynt mann som i lengere tid hadde tenkt å søke myndighetene om tillatelse til å bruke radiosender, for allerede i september 1923 fikk han en anbefaling av den kjente nordlysforskeren professor Vegard. Men først halvannet år senere sendte Diesen inn sin lisenssøknad. Vi overlater igjen ordet direkte til Peder Norvik:

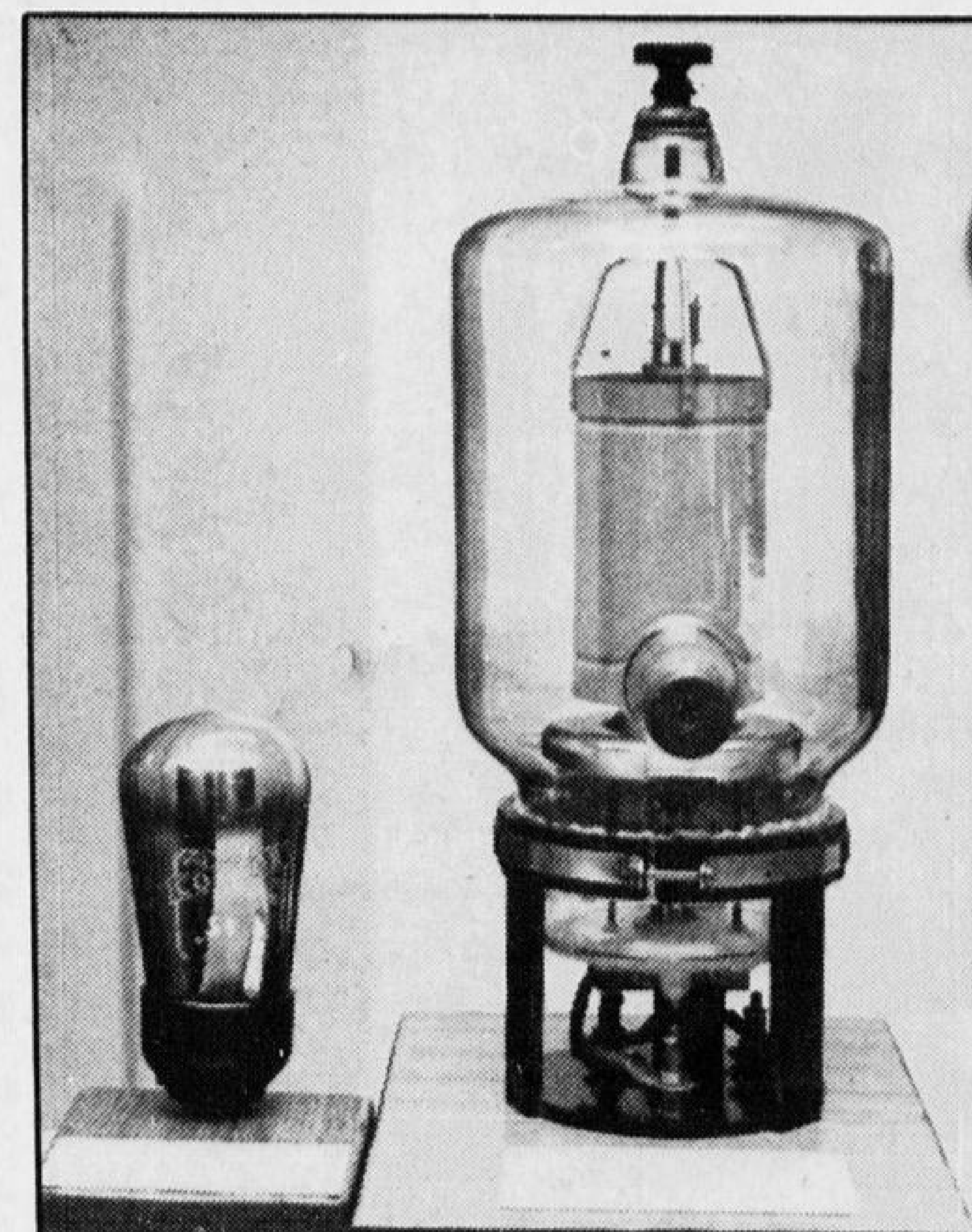
«Som den første radioamatør i Norge fikk telegrafbestyrer Johs Diesen sin lisens den 26 mars 1925 med kallesignalet LA1A. Vi må forstå at Diesen brant av iver etter å komme «på lufta». At han hadde vært virksom, viser denne listen over radiosendere han hadde hørt i tiden 20 - 26 februar 1925:

7 stk fra England
8 stk fra Frankrike
2 stk fra Holland
4 stk fra Danmark
6 stk fra Finland
dessuten noen som ikke kunne identifiseres.

I løpet av april måned 1925 hadde Diesen, etter en rekke forsøk, endelig også sin egen selvbygde sender klar til bruk. Antennesystemet gikk ut fra telegrafbygningen.

Det er lett å forestille seg med hvilken spenning han den 28 april 1925 klokken 2130 sendte ut sitt kallesignal LA1A. Vi må huske på at han var den første i Norge som startet opp på kortbølgen. Mens han lyttet, fikk han plutselig høre sin egen signatur fra NRL, som var et russisk radiolaboratorium i Nisjin, Novgorod. Stedet ligger ca 2000 km sørøst for Moen. At han ikke fikk sove den natten, kan vi godt forstå. Hans begeistring var så stor at han neste morgen tok rikstelefon til Telegrafstyret i Oslo og fortalte om hendelsen.

Diesen hadde derved foretatt den første kortbølgeforbindelsen fra Norge noensinne, hvilket førte til at han måtte innrapportere dette til de norske

«Til venstre er et Cossor senderrør på 8.7 watt. Det var to rør av omtrent samme størrelse Diesen brukte på sin radiosender, slik at han oppnådde ca 15 watts effekt. Til høyre et Philips trelements radiorrør med effekt 120 watt fra 1932. Rørene er i Peder Norviks eie.»

telegrafmyndigheter. De betraktet hendelsen som en stor sensasjon», skriver Norvik.

Nå gikk det slag i slag med forbindelser til Danmark, Finland og Sverige, og snart hadde Diesen kontakt med alle i 90-meters båndet. Sendereffekten var 5 watt.

17 mai 1925 hørte Diesen kl 2300 tre amerikanske og noen engelske stasjoner på 20-25-meteren, og senere på sommeren hadde han kontakt med flere europeiske land. Innrapporteringene om alle kontaktene vakte stor forbauselse hos telegrafmyndighetene, skriver Norvik.

Mot slutten av 1925 var det kommet til flere norske radioamatører, og det ble faktisk et kappløp om hvem som først skulle oppnå forbindelse med Amerika. Kappløpet ble vunnet av Diesen kl 1130, 25 november 1925. Denne gang lar vi Diesen selv få ordet:

Om ettermiddagen den 25 november hørte jeg en amerikaner med kallesignal U1YB anrope på 40-meteren. Jeg stilte inn min sender på samme bølgelengde og sendte mitt anrop. Den amerikanske stasjonen svarte, og vi hadde forbindelse. Den amerikanske stasjonen var lokalisert til Dartmouth College, Hannover, i Staten New Hampshire i nærheten av Boston USA.

Dette var Norges første kortbølgeforbindelse med USA, og utgangspunktet var altså telegrafbygget på Moen.

Ved denne anledning brukte Diesen 44-meters bølgelengde og sendte med 15 watt, som var maksimum for hans sender. Den amerikanske stasjonen hadde 400 watt.

I årene som fulgte, fortsatte Johs Diesen å sende sine LA1A signaler ut i eteren. 5 mars 1927 hadde han en av sine mest interessante forbindelser. Vi slipper til Norvik:

«Det var klokken 8 om morgenen at Diesen anropte hvalkokeriet «Sir James Clark Ross», som var på hvalfangst i Sydishavet. Han fikk svar, men ble bedt om å komme igjen senere fordi telegrafisten på kokeriet nettopp skulle til å ha forbindelse med Australia.

Diesen ventet til klokken 10 og anropte igjen uten å få svar. Derimot svarte et annet hvalkokeri, «C.A.Larsen», som han hadde vært i kontakt med noen dager i forveien. Telegrafisten der spurte hva i all verden Diesen hadde gjort med senderen sin. **De er så sterk at de slår inn ørene mine.** Diesen svarte at han brukte 15 watt, det samme som før, men ba ham vente et øyeblikk så han kunne redusere effekten. Han minket til 4.8 watt og ropte igjen på «C.A. Larsen». «De er like sterk som før», svarte telegrafisten.

Dette var merkelig. Diesen konstaterte at posisjonen til skipet var 7030 sørlig og 176 østlig bredde, hvilket vil si temmelig nøyaktig rett sør for Moen og på samme sørlige breddegrad som Moen ligger på nordlige. Det som kalles «antipodepunktet» for et sted. Det var kun en grads differanse.

MOEN I MAALSELV, near TROMSØ, NORWAY 29/11 1925	
To-Radio Hf. Jan Moe	Loc.: Lat. 69 N. Long. 19 E.
Norwegian Radio	
Year 1925 Recd. wkcd here at 10.30 - 11.00 G.M.T. on 25-11 1925	
QRK 6 QRH 4 QSB 2 QRB 5500 kmc	QRM QRN QSS QRZ QSA
TRANSMITTER	RECEIVER:
Cpld. Hartley	Reinartz, D + 1LF.
Input 15	Ants. Radiation 0.55
LA1A	
AERIAL: 1 nr. 30 m. l.	23-14 m. h.
COUNTERPOISE: 1 nr. 10 m. l.	4 m. h.
Remarks: Vølves 2 LSS	
Pse QSL by crd.	Best 73's. J. Diesen (LA-1A).

«QSL-kortet Diesen sendte redaktøren for Norsk Radio, ingeniør Olaf Moe, hvor han forteller om sin første forbindelse med den amerikanske amatørsenderen U1YB den 25 november 1925. LA1A er Diesens kallesignal.»

orsk kortbølgesentrum

«Motorsykelballe med eksosrype anno 1933», har Johannes Diesen jr satt som tittel på dette bildet av faren og moren. Innfelt portrettbilde av telegrafbestyrer Johs Diesen.

Dagen etter hadde vår «radiopioner» igjen kontakt med hvalkokeriet, men nå var signalene mye svakere. C.A. Larsen var nemlig på vei hjem til Norge og hadde beveget seg lengere ifra «antipodepunktet», skriver Norvik. Det hele ble registrert som en meget oppsiktsvekkende opptagelse av telegrafstyret. Pressen kastet seg over nyheten, og direktør Krognest ved Det Geofysiske Institutt i Tromsø betegnet oppdagelsen som «**vidunderlig**» overfor bladet Tromsø. Mest bemerkelsesverdig

var at Diesen hadde brukt så lav effekt. Norvik sier at når to radiostasjoner ligger på nøyaktig motsatt side av jordkloden i forhold til hverandre, så skjer følgende: Etter at radiosignalene er utsendt, avtar de i styrke til de igjen møtes i antipodepunktet, som i et brennpunkt. Da kan man oppnå radiokontakt med minimal styrke på senderen. Dette var en stor oppdagelse i verdenssammenheng. Norvik viser til at en fyrstikk ved normal forbrenning utvikler ca 50 watt, mens altså Diesen sendte sine signaler til Sydishavet med 4-5 watt!

Sommeren 1928 sto Diesen i radioforbindelse med Miss Boyd-ekspedisjonen da den deltok i letingen av flybåten «Latham». Den var forsvunnet i området ved Svalbard med Roald Amundsen om bord. Amundsen var som kjent på leting etter Nobiles havarerte nordpolsekspedisjon. Diesen hadde god kontakt med Boyd-ekspedisjonen da den befant seg nord om Spitsbergen. Ingeniør Georg Brochmann sier i sin bok «De store oppfinnelser» om Diesen at **hans stasjons-signatur LA 1A ble verdenskjent**. Brochmann kaller ham en «globetrotter» på kortbølge.

Det hører med til historien at Diesen gjorde en mengde vitenskapelige iakttagelser, f.eks om nordlyset og solformørkelens innvirkning på de korte bølgene. Disse opptegnelsene skal befinne seg på Teknisk Museum. Det samme gjør hans to selvbygde radiosendere.

I 1928 ser det ut til at Diesens tid som «kortbølgepioner» var kommet til en ende. Det året overtok han som telegrafbestyrer i Narvik, og der kom han og familien til å være til 1940.

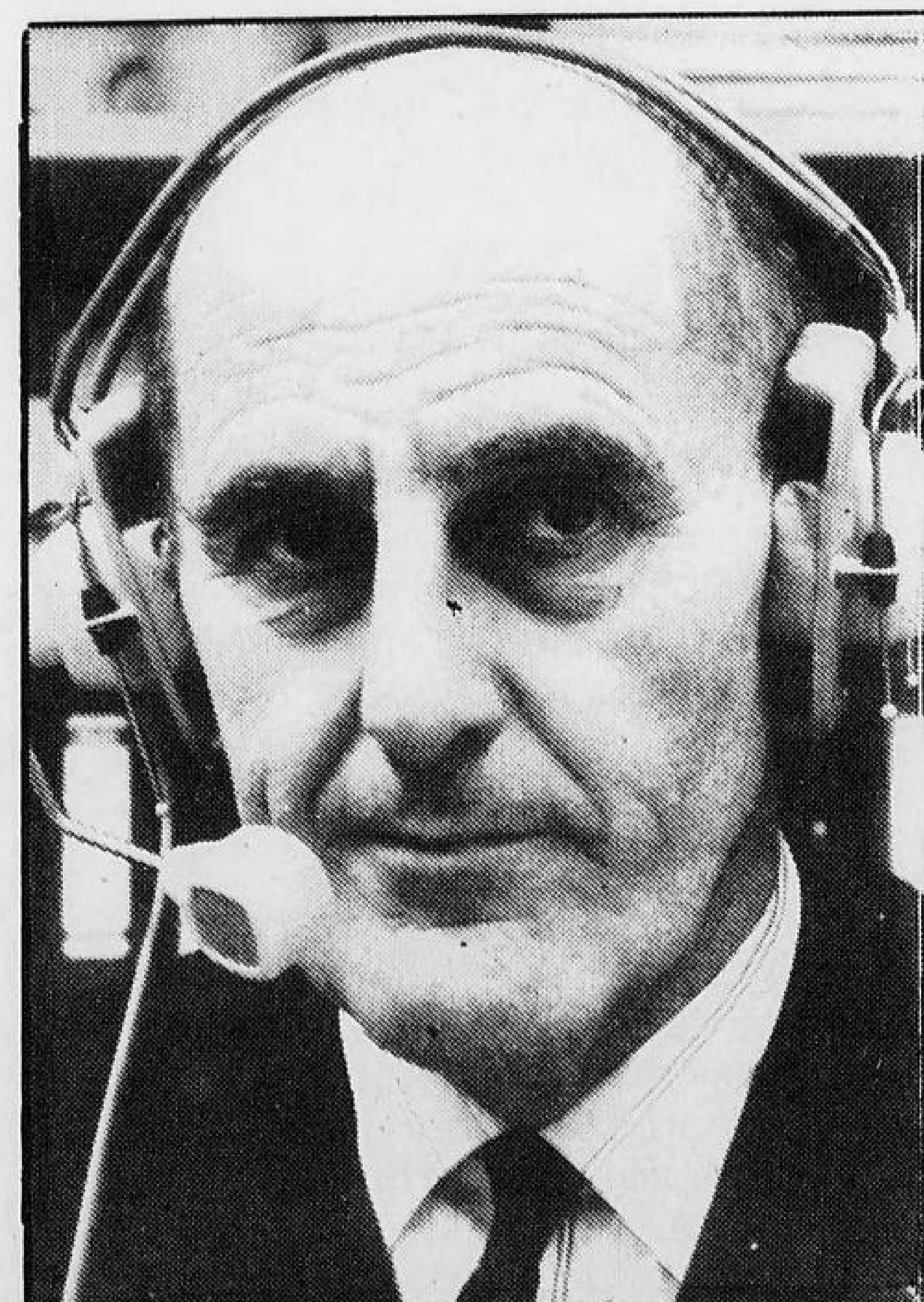
Johannes Diesen jr sier at faren brukte sin amatørsender til å få i gang kringkasting fra Narvik. Han ble da også bestyrer for Narvik kringkaster, både teknisk og programmessig. Han var svært litterært interessert og meget opptatt av sang og musikk. Han hadde vært med på å stifte Målselv Mannskor og var æresmedlem der. Gjennom radiosendingene fra Narvik gjorde han både nordnorske sangere og musikere kjent, bl.a Narvik guttekor under ledelse av Peder Nordsjø. Så også her ble Diesen en pioner.

Hans bror Henry Edvard Diesen (1882-1953) var kommanderende admiral og sjef for Sjøforsvaret fra 1938. Dermed ble det for farlig for Johs Diesen og familien å være i Narvik etter krigsutbruddet i 1940. De dro til Lillestrøm og var der til i 1941, da Diesen ble telegrafbestyrer i Trondheim. Men under unntakstilstanden i Trondheim

høsten 1942, ble Diesen sparket som telegrafbestyrer og forvist til Lillehammer, men unngikk fengsel. Sommeren 1945 kom han og familien tilbake til Trondheim, og der var han telegrafbestyrer til sin død 29 desember 1953, forteller Johannes Diesen jr.

«Adresseavisen» avslutter sitt minneord om Diesen 30 desember 1953 slik: «**Den rikt utrustede telegrafmann hadde et elskverdig vesen som brakte ham mange venner i årenes løp.**»

Sverre Monssen

Sjefsflygeleder Peder Norvik, Bardufoss, har vært radioamatør siden 1950. Han har de siste årene interessert seg for Johannes Diesens pionerarbeid, og vår artikkel bygger i første rekke på Norviks nedtegnelser.

Telegrafbygningen på Moen da Diesen var telegrafbestyrer fra 1919 til 1928. Familien er samlet på trappa. De bodde i samme bygningen. Bildet utlånt av Johannes Diesen jr.